

70
Др. ІВАН КУРОВЕЦЬ.

Причини великої світової
війни та її наслідки в держав-
нім і народнім господарстві.

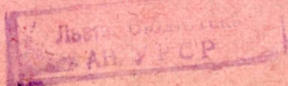
Чистий дохід призначений на відбудову
українських товариств у Калуші.

У ЛЬВОВІ, 1917.

НАКЛАДОМ АВТОРА.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

9 (4/9) 1914:1918

2006, 13

1. Причини великої світової війни та її наслідки в державнім і народнім господарстві.

Ми є сучасниками великої та доси небувалої світової війни, переживаємо вже четвертий рік великі, страшні події, виринають перед нашими очима нові, забуті народи, творять ся нові державні організми, валять ся трони.

На нашій землі відбувають ся вже четвертий рік великі, масові бої народів і держав, що потрясли цілим єством нашого народнього життя.

Щоби докладно зрозуміти суть і розміри сеї війни, мусимо глибоко розважити її причини, котрі від давна з ріжних сторін світа збирали ся, а нам особливо треба призадумати ся над тим, бо війна в великій часті відбуваєть ся від самого початку на території нашого краю.

Ми потерпіли великанські страти, втратили найкрасший цвіт народу, найліпшу робочу силу народу, наше селянство, нашу молодіж і інтелігенцію. Ми понесли величезні втрати в народнім майні у всіх галузях народнього господарства.

Наше народнє жите загрожене в своїм єствованю.

22 7/12

и. 62 317

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Воєнні кличі й цілі воюючих держав, кидані увесь час війни з обох сторін, щоби здобути собі прихильність народніх мас, затемнили наші понятя і з тої причини у нас багато фальшивої орієнтації, симпатії вже від початку самої війни для воюючих сторін і знаня причин та цілий війни.

Війна ся, як тяжка градова хмара, збирала ся від довшого часу, й причин її треба шукати в великій світовій господарці. Сю війну веде тепер майже цілий світ, майже всі світові держави з центральною Європою, на котрої чолі стоїть Німеччина, а за нею Австро-Угорщина та Туреччина й Болгарія.

За що і по що ся велика світова війна проти центральної Європи, а властиво війна цілого світа проти Німеччини?

2. Світова господарка й центральні держави.

Світове господарство перед війною гуртувало ся в Лондоні, Ньюорку, Петербурзі й Москві. Се столичні міста великих світових держав, що зорганізували ся як огнища світового господарства і торгівлі, коло котрих крутили ся інші держави як трабанти, тоб то планети, що не мають власного світла і через те залежні від сталих світил, а інші незорганізовані держави се астероїди, комети, блукаючі звізди.

Великі доси світові держави — се Росія, Англія й Америка.

Росія до війни занимала в Європі більше як половину простору цілої Європи, а в Азії майже третину, всеї людности мала понад 170 міліонів, з чого більше як половина т. зв. інородці, о великій розродчій силі. Ся велика світова держава повстала через вікові підбої України, Польщі, Фінляндії, Кавказу, Armenії, Туркестану, Сибіру й інших азійських земель. Вона богата в величезні простори плодovitої землі, лісів, пасовиск, худоби, нафти, всяких металів і інших сирівців, потрібних до торгівлі і промислу. Основа сеї світової держави, се сильна військова організація, сильна, брутальна адміністрація о слабій асиміляційній силі і добра дипломатія.

Анґлія — се велика морська держава о великанських світових кольоніях; дві третини Африки враз з Єгиптом, Австралія, Індія, Канада належать під її власть. Вона має разом із кольоніями 425 міліонів людности. До сеї війни її військова організація була слаба, не було сталого війська, а за те була сильна воєнна і торговельна фльота. Є се країна великого промислу і торгівлі, богата в великі простори землі, лісів, вугля, золота, діяментів і всяких кольоніяльних товарів. Управа держави демократична, надзвичайно елястична, що не уживав драконської сили і нахиляєть ся до уряджень поодиноких народів.

Америка, тоб то Сполучені північні держави, се держава економічних інтересів і трустів, без сталого війська, о сильній торговельній флоті, основана на демократичних підставах. Держава повної горожанської свободи, мала до війни 109 міліонів енергічної людности, переважно

європейського походження, має великі простори урожайної землі, лісів, вугля, худоби, металів і всяких сирівців, потрібних для великого промислу й господарства.

Організація великих світових держав, се скомплікована машинерія; її сила у власнім народі, у власних народніх масах, в їх здібности, в культурнім відношеню правлячого народу до її складових народів, у великих державних мужах, у житненій силі народніх мас, у розвою господарства, промислу і технїки.

Англія й Америка, як культурні великі світові держави, добре зорганізовані, сотворили велику світову торгівлю, великий промисл і своїми рільничими, промисловими й технїчними продуктами заливали доси цілий світ, стягаючи до своїх держав незмірні богацтва.

В остатних десятках літ зявив ся новий суперник на світових ринках збуту, заливаючи їх своїми товарами у всіх галузях промислу і технїки, а його продукти своєю досконалістю і дешевістю поступенно що раз більше здобували світові ринки. Сей суперник — Німеччина, стреміла звільнити ся з під впливу економічної залежности світових держав.

Щоби ліпше зрозуміти сю світову боротьбу в обсягу промислу, господарства, ремесла й технїки, треба знати доконче, що за події діяли ся в Німеччині до і від часу зєдиненя Німеччини та францусько-німецької війни в 1870/1. Сї події зродили величезну ідейну організацію в Німеччині в усіх галузях суспільного, торговельного, господарського, промислового і культурного

життя — та організація зробила Німеччину могутою державою, сильним суперником світових держав.

3. Організація Німеччини.

Перед столітєм, 1815 року, віденським конгресом закінчила ся велика довголітна європейська війна наполеонська. Війна ся відбувала ся через кілька літ переважно на німецькій території і нанесла німецькому народови величезні шкоди в страті людей і народнього майна. Німці перед і ще довгий час по тій війні не творили одної національної державної цілості, але були розбиті на багато малих державних організмів, що взаємно поборювали себе.

Наполеонські війни вели ся під кличами великої французької революції, прав чоловіка, свободи, рівности, братерства.

Підчас війни і по війні кличі французької революції збудили зруйнований, роздроблений німецький народ до життя, почала ся в німецьких народніх масах духовна еволюція.

Німецькі поети, мислителі (філософи) воскресують і оживляють народні маси, німецька народня школа освідомляє і образує.

По наполеонській війні настає в цілій Європі реакція. Російські царі Александер I і Николаї I затяготіли своїм впливом реакційним над Європою, але революційні ідеї і кличі воєнні не загинули, вони зробили се, що в 1848 у цілій Європі і в Німеччині вибухла революція і скінчила ся побідою демократичних національних ідей. Наслідком їх настає швидко зєдиненє Німеччини.

Народні маси під впливом поступу, наук і свободололюбних ідей, організують ся скоро в оден великий, ідейний, в усіх галузях державного життя дуже добре зорганізований організм. Німеччина се не що инше, як держава організації народніх мас, робітників, промисловців, техніків, учителів, учених, лікарів, артистів, — організація праці і продажі праці, організація фахова з заводовими школами, синдикатами і картелями, а при тім сильна військова організація. Ціла ідейна організація усовершує ся дальше без перерви на підставі досвіду від робітника до найвисшого державного урядника; всюди є контроля, порядок, систематичність по рахункових правилах; та сама взірцева організація військова і господарська є й підчас війни.

Зелізна та велична організація на десятки літ перед світовою війною доконала великих річий в обсягу державного господарства, вона піднесла видатність праці в рільничім господарстві, навчила великої економічної правди: що коли якусь працю замість 100 робітників при ужитю рільничих машин і інтензивнійшій роботі в тім самім часі може виконати 60 робітників, то сі робітники можуть лінше убрати ся, відживляти ся і заощадити гріш, а позістала решта робучої сили може бути ужита до ремесла та промислу.

Ся інтензивність праці доказала, що продукція праці, себ то пересічний дохід із гектара

землі, дає в Німеччині 24 метричні сотнарі пшениці, 27 м. с. ячменю і 159 м. с. картофель; в Англії дає 21 м. с. пшениці, 18 м. с. ячменю, 164 м. с. картофель; в Америці 10 м. с. пшениці, 13 м. с. ячменю, 61 м. с. картофель; в Австрії 15 м. с. пшениці, 16 м. с. ячменю, 100 м. с. картофель; в Угорщині 13 м. с. пшениці, 14 м. с. ячменю, 75 м. с. картофель; у Румунії 13 м. с. пшениці, 11 ячменю, 68 картофель; у Росії 9 м. с. пшениці, 10 м. с. ячменю, 74 картофель; в Італії 12 м. с. пшениці, 9 м. с. ячменю, 61 м. с. картофель. Сі цифри найліпше доказують про видатність праці на основі фахової господарської організації. — Організація dokonala те саме в промислі. Сирівець ріжнородний, спроваджений з Росії, Англії, Америки, німецький робітник обробляв при помочи фахової технічної організації скорше, ліпше й дешевше, і сі досконалі продукти німецького промислу заливали світові ринки збуту; багато в сім помагала знаменита організація концентрацій торговлі.

Як довго Німці писали учені книжки, а німецькі мислителі, поети й письменники творили великі діла науки і штуки та своїми творами підносили й образували духа німецьких народніх мас, то й Англіїці захоплювали ся Німцями та їх великою культурою, штукаю і наукою, але як Англієць з олівцем у руках дорахував ся, що Німці з кождим роком більше привозять товару, як вивозять, на англійські й інші світові торговельні ринки, та що ті товари ліпші й дешевші, як власні, і що через се богатство власного народу меншає, то нараз приязне лице Англіїців

супроти Німеччини змінило ся в вороже ; починаєть ся ворожнеча.

Німці, як народ незрівняний в організації і науці, є мало елястичні в управі держави супроти інших народів. У щоденнім житю бувають шорсткі, мало привітливі, педантні, трохи скриті, рубашні, за мало ніжні і грубі в поведеню з людьми. Сі народні прикмети були причиною, що інші народи мало їх люблять і відносять ся до них із недовірем. По причині повисших народніх прикмет, за малої елястичности, Німці відповідно до їх організації і народньої спосібности, не мають доброї дипломатії.

Англія при помочи своєї гнучкої дипломатії випереджує Німеччину, входить у союзи з недавнім своїм ворогом Росією, а до спілки втягає Францію, що з давна мала з Німеччиною невіривні обрахунки за програу війну в 1870/1 р., хоч як раз французський державний господарський інтерес супротивляв ся спілці з Англією. Росія по нещасній війні з Японією, по якій Японці замкнули для її світової господарки раз на все вікно до сталої доброї світової морської пристани, звернули свої очі на Європу, щоби тут добути вікно до моря.

Російська зручна дипломатія працює на Балкані, а вислідом її праці є балканська війна в 1912 і 1913 році. Росія крім своєї політики на далекім сході, ніколи не забувала на західні свої границі, а особливо на Галичину, вже від кількадесятьох літ провадила свою пропаганду в Галичині і Буковині, а від 1907 року прибрала та пропаганда великі розміри; почав ся новий

острійший курс русофільської агітації, у Львові починає виходити щоденна газета „Прикарпатская Русь“ і „Голосъ Народа“, часопись що тижнева для народа, обі зручно редаговані і надзвичайно войовничі. Сі газети масами дарово розсилено по цілій Галичині і Буковині. До кожного села йшло по кільканацять, а навіть кількадесять чисел дарово. В сих часах ширила ся велика, при помочи гроший досить добре зорганізована русофільська пропаганда по селах. Завмерлі читальні Качковського відживають, закладають ся досить численні економічно-кредитові товариства, по селах і місточках школи співу і російської мови, численні бурси по містах для учеників середних шкіл, до котрих приймають безплатно або за дуже малою оплатою селянські діти. В рр. 1912, 1913 перед війною були в Галичині великі неурожаї з причини слоти. Російське правительство, аби собі зеднати убогу людність, прислало великі грошеві посилки для потерпівших, але не на руки австрійського правительства, тільки на руки своїх агентів, а ті по повітах через москвофільські так звані спасительні комітети роздавали гроші і збіже від русского царя і так робило ся настрої перед війною. Всім іще в свіжій памяти процес Бендасюка й товаришів у Львові в 1914 році, найзд думських російских послів до Львова і візита та ревізита у намісника дра В. Коритовського. Безпосередно перед війною президент французької республіки, Поанкарé, їде до царя Николая з візитою до Петербурга, а в коротці наступає морд 28 червня, 1914 р. в Сараєві наступника престола, архикнязя Франца Фердинанда. Події

йдуть скоро, а в місяць по тім шалїла велика світова війна о власть над світом, о світові богацтва. — Німеччина, а ще більше Австро-Угорщина, з вини слабої своєї дипломатії були слабо про весь воєнний рух чотирьох держав порозуміня поінформовані і війною заскочені. Війна захопила центральні держави, а спеціально Австро-Угорщину, не зовсім приготовану, особливо на таку велику світову війну, що мала тревати кілька літ. Війна зачала ся кличами цілковитого знищення Німеччини, освободження Європи від змори мілітаризму, свободи народів, освободження народів з під гнету в Німеччині і в Австрії та Угорщині та розбору сих держав. Зручній англійській дипломатії удалось розбудити апетит в Італії і Румунії на дешеві територіяльні здобутки в Австро-Угорщині так, що сі обі держави, давнійші союзники Німеччини й Австрії, переходять до табору ворогів серед війни.

Несподівана війна захопила Австрію слабо приготовану на довготривалу великанську війну, — тому по причині відокремлення центральної Європи і скупих запасів поживи, одїня, браку робітника і воєнних матеріялів, мусїли вже під час війни наступити зміни державної господарки на воєнну господарку.

4. Воєнна господарка під час війни.

Щоби запобігти бракови запасів поживи, одїня, обува, освітлення, опалу й інших доконечних до життя річий й оборони держави, щоби можна

було війну перетримати, зорганізувала управа нашої держави різні воєнні уряди в ціли апровізації населення, оброблення і засіяння землі, зібрання землеплодів, відбудови зруйнованого війною краю, швидкої помочи пострадавшим, т. з. ратункові комісії, щоби запобігти спекуляції та визиску обороту землею заведено при кождім суді комісії обороту землі. Без позволення тої комісії не вільно продати ані купити кусника землі (дуже хосенна для нашого селянина підчас війни комісія) і т. д. Заведено до того краєві централі, мійські та повітові комісії апровізацийні, рільнічі, запомогові, відбудови краю, збирання металів, старої одіжи, вовни і т. д.

Щоби се все виконати, установлено різних комісіонерів, т. є. урядових посередників між державою і людністю. Ограничено право власности кожного господаря до землеплодів на власній його землі; господар хоч має власне збіже, картоплі, кукурудзу, пашу — комісія признає йому відповідно до числа душ і інвентаря приписану мінімальну скількість на прожиток та засів, а надвишку забирає на власність держави для прожитку війська і людности, що не посідає землі. Заведено воєнний господарський примус, то є обовязковість праці.

Підчас війни перейшла індивідуальність народнього господарства на річ державного господарства, в перший раз соціялістична теорія народньої господарки знаходить практичне застосованє.

Ся воєнна господарка з огляду на брак робучої сили, інвентаря, насіння, машин і рільні-

чих знарядів та забезпечення прокормлення і приодія війська та людности на час треваня війни, була доконечна і спасенна, однак практичне виконане її не все було відповідне і добре. Дуже часто було воно зі шкодою для загалу, а з користю для поодиноких людей (комісіонерів) і для поодиноких верств суспільности. Причина — лихе і сторонниче зложенє централь і повітових комісій, брак фахових і совісних людей. У всіх державних і краввих централях є за багато всяких спекулянтів, що використовують своє становище і безмірно богатять ся в некористь прокормлення війська та цивільної людности, що найліпше стверджують судові кари і розправи в Відни, Будапешті і Празі. На жаль у нас за мало енергічних властей, щоби патріотичну діяльність членів комісії контролювали. Про судові розправи в Галичині доси ми ще не чули ні одного випадку, хоч поторично звісно, які діють ся великі надужитя у всіх комісіях і централях у краю. В кождім повітовім місті в Галичині при старостві є повітовий ц. к. рільничий комісар і повітові рільничі комісії; і якже вони зложені? В склад комісії як заступники малого сільського господарства і сільської робучої сили входить що найбільше два представники, проти делегатів повітового виділу, рільничих Кулок, галицького господарського товариства, котрих репрезентантами переважно є польські дідичі. Повітова рільничя комісія має обовязок припильнувати, щоби вся земля була в час оброблена, засіяна, в свій час землеплоди і паша зібрані, дальше, ціна робоча унормована. Тому що більшість комісії се дідичі, вони уста-

новляють неможливо низькі ціни за роботизну в теперішних дорогих часах. Пересічно від 1—3 корон денно без харчу; косареви за скошене одного морґа сіножати около 4—6 кор. без харчу; за зоранз і оброблене одного морґа землі під засіви 12—20 кор. без харчу для людей і коний; 2—3 дни в тижни обовязана сільська людність робити на папськім ґрунті 13 годин, від 6 рано до 7 вечером, у неділю і свята від 11-ої години до 7-ої вечером. Щоби сі роботи точно виконували ся, є по причині воєнного господарського примусу в кождім селі військова асистенція (там, де обшари двірські). Сей примус стосує ся тільки для двірських обшарів; для них дає централя рільничі машини, насіня, кільканацять, ба навіть кількадесять пар коней. Супроти сих односторонних практик селянські господарства з браку робучих сил, інвентаря, рільничих знарядів, лихого справлення землі, браку насіня, міцно потерпіли, або цілком занепали, бо не були в свій час оброблені, засіяні, не було робучих сил. У Калущині з причини повисших браків богато селянської землі необроблено, її оброблювали селяни так, що старці, діти і жінки загони під засіви збіжа і бараболі копали ручно з браку коней (на ціле село було пересічно 2—5 пар коней або й менче). Вислід того всего, що сільські господарства занедбані, весь інвентар забрали їм воюючі сторони, а їх власники загибли або покалічили на побоевищах, противно двірські обшари переважно за час війни мало утерпіли, а деякі збогатили ся. Їх власники і їх причет лишили ся дома не зазнавши цілого горя війни. Я пишу се все на основі власних

помічень у повіті і як член рільничої повітової комісії в Калуші. На мій заміт до більшости в комісії, що не годить ся тепер підчас війни, де обовязує военний робочий примус, селян так огидно використовувати і що остаточно війна колись скінчить ся, а селяни всі заподіяні їм кривди запам'ятають

сказав мені прилюдно на комісії речник обшарників п. Скацегіно, дідич із Перевізця, що обшарники хлопства не боять ся, бо по війні мають приобіцяний законом унормований господарський примус. *Caveant consules...* Се характеристичне для наших суспільних відносин у східній Галичині. Подібно відбувають ся всі военні реквізиції і роботизни при дорогах, сільських і державних, підчас війни. Селяни мусять примусово підчас найшпильніших господарських робіт робити коло доріг, а дідичі від того цілком вільні.

Подібно зложені всі централі і краєві комісії, от хочби для відбудови краю і краєвий ратунковий комітет для східної Галичини. На 22 членів Поляків має він аж 7-ох членів Українців. Члени переважно дідичі обшарники, як барон Мойса, Дембовский і компанія. Се комітет, що має ратувати так страшно знищену східну українську часть Галичини! Те саме з апровізаційними комісіями; лихі, не совісні комісіонери та в більшій части брак контролі зі сторони староства. Наслідок сього такий, що при добрій волі управи держави маємо лихий хліб, мука недобра, брак нафти, а та, що є, дорога й лиха, брак цукру і т. д. Се дієть ся по повітах у цілім краю.

Щоби могли провадити велику світову війну, мусіла держава подбати за гроші на її веденє; а що не можна було багато випробувати податками, ні за границею позичати, тому звернула ся держава до своїх горожан о позичку, і за час війни позичила доси разом 22 мільярди корон, а тепер розписана вже 7-ма з ряду воєнна позичка.

Що до самих воєнних позичок, зятягнених у власних горожан, не можна нічого запримітити, бо справедлива річ, що горожани, даючи кров своїх дітей і батьків, обовязані помогти державі в скрутній хвили, боронити державу і щасливо допровадити війну до кінця. Але хто має давати гроші на воєнну позичку? Очевидна річ, що богаті люди, які мають заощаджений гріш, гріш зайвий, спекулянти і воєнні підприємці, що коштом війни збогатили ся,

через безправні

відмови причинків жінкам і дітям вояків, через воєнні нещастя, населенє не має заощадженого гроша на крайню потребу, на закупно насїня, інвентаря, одїня, на ліченє; по війні буде воно залежне від усіх. Війна нанесла також великі шкоди нашому шкільництву по причинї браку учителїв, шкільних будинків, а дальше з браку робучих сил шкільна дїтвора мусїла помагати в господарствї, наука шкільна через три роки не відбувала ся, або дуже слабо, а через се безграмотність по селах сильно зросла. Наука в середних школах і на університетї потерпіла рівнож багато, а особливо в Галичинї. Час науки з воєнних причин був скорочений і поверховний. Богато молодїжи з браку матеріяльних засобів цілком понехало розпочату науку. Молодїж із висших кляс середних шкіл і університету переважно вся на війні, а ся, що лишила ся дома, фізично слаба, з браку матеріяльних засобів не могла далї образувати ся; всїм нам відомі воєнні іспити зрілости й докторати; так остаточно мусїло бути з конечности, але чи се з великим пожитком для самої молодїжи, держави і нашого народу по війні буде? Цвіт молодїжи вигинув на війні, а багато верне з війни як калїки фізично зломані, тому якийсь час по війні будемо мати слабше образовану та фізично слабшу, маловартну інтелїгенцію.

Дальшим лихим наслідком довготривалої війни для нашого народу є те, що адміністрація нашого краю, а особливо в східній Галичинї, не змінила ся, і що використовує свою власть і тяжкі воєнні відносини проти українського, а в користь польського народу. Касує без-

правно українську мову в урядах, заводячи лише польську і німецьку, кривдить економічно наше населенє в причинкових комісіях. В причинковій комісії засідав я цілий час війни аж до російського наступу в Калуши — до 10-го липня 1917 і видїв там масові покривдження селянства на мільйонні шкоди, про які я в своїм часі робив представлення устно у ц. к. старости, а письменні до ц. к. намісника гр. Гуйна і маршалка краюго; бачив я, як правосильні ухвали комісії, корисні, але справедливі для сторони, практикант концептовий ц. к. староства не виконував і сам без ухвали комісії відмовляв причинків родині селянській, що мала на війні 3—5 синів, з котрих половина вернула без ноги, а родичі каліки старі, немічні люди і т. д.; — чув я, як молодий практикант, 25 літний молодчик, грозив мені, старшому чоловікови, і інспекторови податковому, старшому урядникови, нам як членам комісії, жандармами за се, що ми для селян за ліберальні і т. д. і се практикувало ся цілими місяцями. Волосє став мені на голові, коли згадаю про ті страшні часи урядованя в причинковій комісії п. практиканта Смужа. За воєнні чинитьби не виплачено доси селянам скупо признані належитости, хоч дідичі і Жиди давно побрали їх і ще дістали всякі можливі запомоги та позички і то грубі, бо 10—50.000 корон.

Дальше, наслідком довгої війни, лихого відживлюваня, лихих санітарних відносин, пошестні острі і полові недуги як сифіліс та інші, здесяткували наше населенє і звироднили його з браку лічення. Наслідком сих хоріб згинуло більше

~~22 742~~

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

к. 62317.

наших людей, як на війні. Остануть тепер каліки і через десятки літ буде населене фізично мало-вартне, о малій інтензивній праці. Наслідком перешкід у руху товарів і особистім утерпіла міцно торговля і апровізація. Сі всі лихі наслідки світової війни, непевна політична будучність східної Галичини по війні, та недалекий кінець війни наводять мимо волі гадки, як скінчить ся війна, яка доля чекає наш нарід під оглядом політичним, культурним, економічним?

5. Наслідки світової війни та воєнні ціли і кличі.

В четвертім році сеї великанської світової війни після дотеперішних воєнних змагань народів цілого світа можна майже напевно сказати, що війна закінчить ся компромісовим миром, без побідників і побіджених, без анексії і відшкодованя, з малими територіяльними змінами, але полишить загальний переверот в устрою і господарці воюючих держав і внутрішній сути та діяльності суспільности та переображене заграничних відносин держав. Заволодіє демократизація суспільного життя цілої Європи в усіх галузях, прислабне мілітаризм, зменшуть ся воєнні зброєня, притихне розгуканий національний шовінізм.

Австрія се не суцільно національна держава, але держава народів і як така по війні

з часом мусить перестроїти ся в автономну федерацію всіх народів, приналежних до неї, а коропні краї мусять розпасти ся на національні території. Кожний нарід по війні схоче за свої великі жерти в майні та крові, понесені для держави, збільшеня національних, господарських і культурних здобутків і забезченя їх тревалого посіданя. Се навіть досить ясно зазначає президент австрійського кабінету др. Зайдлер у своїй парламентарній промові в вересни 1917 р. Ся війна не сповнила всіх наших задушевних національних бажань, по всякій правдоподібности будемо і дальше входити в склад двох сумежних держав, але як? В Росії війна ся викликала велику революцію, наслідком котрої буде широка автономія України, не вважаючи на всі чорносотенні і реакційні змаганя. В Австрії розв'язанє українського питання по війні буде багато залежати від розв'язки польського державного проблему і українського в Росії.

Наше нещасне географічне положенє, сусідство Польщі і Росії, дальше велика територія, котру замешкуємо, богата в дуже урожайну землю, ліси, вуголь, яка має доступ до моря, були причиною, що ми не могли сотворити кріпкого державного організму. Новий завязок української державности в Росії дає нам запоруку, що ми сю світову катастрофу ціло витримаємо. Перебули ми ще гірше по нещаснім бою під Полтавою 1709 р., дальше цілий період Руїни, російську заборону живого слова в письменстві, урядах і школі, а таки ми не згнули. Великий наш геній Тарас Шевченко і його предтеча І. Котляревський вос-

креслили завмерлу Україну, а їх ідеї гомонять сьогодні побідно по цілій воскресній Україні.

Народ 35 мільонової, живий, засталений світовою війною і запалений демократичними ідеями, не може загинути. Нам не надіяти ся на жадні великодержавні заграничні підмоги, наша надія і віра в нас самих, в наше ідейне зорганізоване і єдність. Всі наші національні, політичні, культурні і господарські змагання повинні тільки на сих основах єствувати. Наш вибуялий індивідуалізм має підчинити ся трівкій народній організації. В німецькій ідейній фаховій організації маємо доказ, як у кількох десятках літ може з національного і економічного упадку народ двигнути ся на високий ступень національної самосвідомости, культури і жизненної економічної сили. Всі умови до сього маємо, а то велику силу розродчу, талановитість і витривалість у народі. Приміром можуть нам бути Поляки в Познанщині. Хоч 140 літ пробувають

не затратили своєї національності, зорганізувавши ся на німецький взір сильно, економічно двигнули ся і всюди вони, Поляки, чи то робітник, селянин, купець, урядник, належать лише до своїх польських організацій буржоазійних чи соціалістичних, хоч би були хвилево на роботах далеко над Реном або в иншій німецькій провінції.

З користю для нашого народнього розвою буде по війні занепад чорносотенного москвофільства в тій формі, яке було перед війною, запомагане обильною струєю рублів, бо Росія

по війні буде демократично-федеративною державою, без заборчих апетитів, і не буде потребувати політичних агентів у Галичині й Буковині.

Поки тривкий мир настане, повинна наша народня організація подбати вже тепер за час переходу з війни до мира, на всі можливі обставини. До бідного винищеного краю повернуть жовнірські маси, де не застануть ані достаточної поживи, ані господарського та ремісничого інвентаря, ані грошей, заощаджених родинами на закупно худоби, одія, насія і т. д.; бо всі ощадности розійшли ся на прожитє, а гріш по війні подорожіє. Можливо, що по війні якийсь час господарка буде державна, тож знов заходить побоюванє визиску в користь комісіонерів і обшарників. Треба числити ся вже тепер, що по війні буде у нас довший час брак робучої сили і брак інтелігенції, що вигинули на війні від куль, та пошестних недуг, а багато верне калік і так винищених хворобами, що до роботи будуть нездалі. Додаймо до сего, що багато вигинуло і zdeгенерувало ся цивільного населеня від пошестних недуг, а до того брак усього, мешкальних домів і будинків, інвентаря і одія і грошей, то вже тепер можемо уявити собі страшне наше економічне положенє. Вже тепер серіозно дбати нам про відбудову нашого народнього господарства у всіх галузях життя. Наші сусіди ужили для сеї ціли всеї енергії; в їх руках усі засоби; дбаймо, щоби й нам щось з того лишило ся.

Вже тепер думаймо про школи, стараймо ся, щоби в кождім селі була школа реакти-

вована, а діти пильно ходили до неї, бо без школи ніколи не дивнемо ся. Ми повинні усвідомити наших селян, що школа через науку читаня, писаня дає нагоду господареві самообразувати ся, через читанє проевітних, фахових, господарських і ремісничих книжок. По війні мусимо зорганізувати громадським коштом образованє молодіжи в заводових, торговельних, господарських, промислових школах, учительських семінаріях, гімназіях, на університеті й техніці. До нашого національного і економічного дивгнення, треба нам доконче як найбільше інтелігенції; мусимо дбати, щоби в усіх урядах і залізницях мати не лише своїх урядників, але і свою службу, в армії офіцирів і подофіцирів. Наші вояки можуть щось про те з досвіду сказати, як то зле було для них і для армії, що в нас брак своїх офіцирів і подофіцирів.

Мусимо зорганізувати нашу сільську господарку, научити наших людей інтензивної господарки, більшої видатности праці, праці добримй машинами, бо зле зорганізована праця, лихі старі знаряди та рільничі, ремісничі машини, довгий час треваюча праця о лихій видатности, лиха плата, зле відживлюванє роблять наш нарід оспалим, без енергії, маловартним; нам потрібна організація концентрації торговлі збіжем й иншими господарськими продуктами і інтензивне справлюванє землі штучними навозами. Ми мусимо нові покоління навчити обовязковости в сповнюваню своєї роботи, вона мусить

увійти в кров і кість наших народних мас.

Організація наша мусить подбати, щоби в кождім селі були добрі ремісники, як коваль, швець, столяр, стельмах, 2—3 крамниці і спілка молочарська, расова худоба. В кождім повітовім місті мусить бути повітова торговельна спілка, як централя, тоді не треба буде тисячам наших людей емігрувати до Америки і там для краю і народу пропадати, бо в дома буде добробут.

По війні треба зорганізувати масовий поворот наших заморських емігрантів до краю. До сього треба вже тепер постаратися нашій парляментарній репрезентації о амнестію задля нествалення до асентерунку і неповнення військової служби. Великою журою для держави і її народів є величезні державні довги, затягнені на війну. Самі відсотки від мільярдних довгів виносити будуть річно мільярди, а довги ростуть, бо ще війна не скінчила ся, а понадто ще треба буде грошей на відбудову знищених країн. Управа держави вже тепер промишляє над способами сплати довгів, що будуть давити кілька поколінь, бо підвисшенем податків годі буде такі великі довги сплатити. Виринають різні проєкти збільшення доходів, як монополізація продукції масових ужиткових предметів, акційних товариств, копалень вугля, нафти, цукру, великого промислу і господарства — є проєкти забраня одної третини приватного маєтку для держави й побільшення податків і т. д. — Справа ся надзвичайно важна для нас, для народу бідного,

зруйнованого цілком війною, тож наша парламентарна репрезентація повинна питане розв'язання воєнних довгів слїдити і дбати, щоби ми до всього лиха ще нашими лахманами не заплатили львиної частини довгів, бо се був би для нашої народньої господарки смертельний удар.

Перебули ми вже стїльки війни, перебудемо й мир і всю бїду по війнї та жиймо надїєю, що коли виеманципуємося з нашої індивідуальности в народнім житю, та переміннимо ся в суспільний, обовязковий, добре зорганізований нарід в усіх галузях народнього житя, то певно ідейністю і єдністю побїдимо всіх і все.

По сїй війнї наслідком великих тягарів і довгів мусить ціла Європа господарчо і політично зреформувати ся, щоби могла витримати конкуренцію з Америкою і Англією та Японією, що зростає в велику світову господарчу силу. Можливо, що за 100 років намість війни будуть народи Європи, злучені в один господарський союз як сполучені держави і народи Європи святкувати свято правдивого трївкого мира і культури.

II
И-62317

89

Др. ІВАН КУРОВЕЦЬ.

Причини великої світової
війни та її наслідки в держав-
нім і народнім господарстві.

Ціна 50 сот.

Чистий дохід призначений на відбудову
українських товариств у Калуші.

У ЛЬВОВІ, 1917.

НАКЛАДОМ АВТОРА.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

Львівська
друк. фабрика
ІМ. ШЕВЧЕНКА

R